

Obrazovanje i tržište rada - perspektive

Zagreb, 12. svibnja 2015.

Dr. Josef Lange, bivši državni tajnik, Hannover

Predgovor

Uvodne statističke napomene

S obzirom na recentno istraživanje o zaposlenosti u Europskoj uniji i udio zaposlenosti među mladima, možemo zaključiti da je taj omjer bitno drugačiji u Hrvatskoj i Njemačkoj, a da su izazovi obrazovne politike, u doba sve ubrzanije globalizacije, vrlo slični za obje države.

Uzmimo za primjer moju zavičajnu pokrajinu Niedersachsen (Donja Saska). Površinom je nešto manja od Hrvatske, ali je zato broj stanovnika dvostruko veći. Tko je kao ja imao desetgodišnje iskustvo kreiranja obrazovne politike u visokom školstvu, znanosti i kulturi, može procijeniti kakvi izazovi u tom pogledu predstoje Hrvatskoj.

Nedavno objavljeni podaci Statističkog zavoda Europske unije ukazuju na to da je u Europskoj uniji stopa zaposlenosti među populacijom starosne dobi od 20 do 64 godine prvi put nakon financijske krize porasla te sada iznosi 69.2%. Razina iz 2008. godine dakako još nije postignuta, ali je u odnosu na 2013. godinu broj zaposlenih gotovo u svim državama članicama EU porastao; zanimljivo, najviše u Mađarskoj i Portugalu, ali i u Hrvatskoj.

Četiri članice su po pitanju stope zapošljavanja već sada ispunile ili premašile ciljeve Europske komisije zadane za 2020. godinu. Tu je Njemačka sa 77%, ali i Hrvatska s 59% što će, dakako, ponekog iznenaditi. Isto tako, stopa je nezaposlenosti u odnosu na 2013. godinu u blagom padu.

Usmjerimo li pak pogled u budućnost, važnije nam je naći odgovor na sljedeća pitanja: kolika je stopa mladih koji ne sudjeluju u daljnjoj izobrazbi, ne studiraju i nemaju posao?

Ona je u Njemačkoj među populacijom starosne dobi od 15 do 24 godine 2014. godine pala za 0.1% u odnosu na 2013. godinu, no gledajući parcijalno, taj raspon varira među njemačkim saveznom državama i seže od rasta stope za 3.2% do pada od -2.1%. Navedena je stopa, bez obzira na veću nezaposlenost, i u Hrvatskoj 2014. godine u odnosu na 2013. godinu pala za 4.5%.

Obrazovni ciljevi Europske unije za 2020. godinu

Europska je unija 2010. godine započela svoju desetogodišnju strategiju stvaranja inteligentnog, održivog, integrativnog razvoja kako bi maturantima i studentima povećala mogućnost zaposlenja na tržištu rada. Pri tome je pokrenula dvije mjere za uspješnu provedbu zadanog cilja. Prva mjera odnosi se na povećanje stope mladih s višom i visokom stručnom spremom, a druga na smanjenje stope prijevremenog prekidanja strukovne izobrazbe među populacijom starosne dobi od 15 do 24 godine.

Cilj je Europske unije postići da do 2020. godine 40% populacije jedne generacije završi visokoškolsko obrazovanje. Ukupna kvota je 2014. godine u Europskoj uniji iznosila 37,9%, u Hrvatskoj 32,2%, a u Njemačkoj 31,4%. Dakle, do zacrtanog cilja još je dalek put. U području prijevremenog prekidanja izobrazbe Hrvatska je postigla izuzetno nisku vrijednost od samo 2,7% populacije starosne dobi od 15 do 24 godine, koji nisu uključeni u srednju školu, stručno osposobljavanje ili studij. U Njemačkoj taj udio iznosi 9,5%, dok je 2008. godine iznosio 17%.

Promotrimo sada koliko zapravo surađuju visokoškolske ustanove u Njemačkoj i Hrvatskoj. Suradnja je iznenađujuće dobra, uzmemo li u obzir da je između 72 visokoškolske i znanstvene ustanove u Njemačkoj i njih 15 u Hrvatskoj potpisano preko 100 sporazuma o suradnji. Ugovore o suradnji s 14 visokoškolskih ustanova u Hrvatskoj potpisali su 42 njemačka sveučilišta, 27 veleučilišta, 3 likovne i dvije glazbene akademije, pri čemu je predviđena razmjena studenata s većinom navedenih ustanova.

Koje su zadaće obrazovanja i strukovne izobrazbe?

U svijetu okrenutom ekonomiji ponekad se stječe dojam kako je primarna zadaća visokoškolskih ustanova ciljana izobrazba studenata koja će ih pripremiti za budući posao. Dijametralno suprotno mišljenje od ovoga zastupaju kritičari. Prema njima, primarna funkcija visokoškolskih ustanova je prenošenje znanja, a sekundarna servis izobrazbe. Dakle, ne radi se samo o pripremi za budući posao, nego i edukaciji kao procesu koji započinje u ranim godinama te se nastavlja putem cjeloživotnog obrazovanja.

Obrazovanje je prema njemačkom ustavu temeljno ljudsko pravo te se ono ne može tumačiti samo kao pravo kapitaliziranja znanja i umijeća, nego za pojedinca ima puno veću važnost od pukog ostvarivanja dobiti.

Na temelju zaključaka Europskog vijeća, donesenih 2000. godine u Lisabonu i dvije godine poslije u Barceloni, postulirani su sljedeći ciljevi Europske unije do 2020. godine: „Europsko tržište treba biti utemeljeno na dinamičnom rastu znanja i što većoj konkurentnosti, održivom gospodarskom rastu koji će osigurati kvalitetnija i brojnija radna mjesta te većom kohezijom društva.”

Dakle, EU se zalaže za dinamičan razvoj ekonomije, održivi rast koji će omogućiti brojnija i kvalitetnija radna mjesta, a samim tim i veću solidarnost. Poznato je da je u slučaju velike nezaposlenosti solidarnost u društvu ugrožena. Što to u konačnici znači za društvo znanja?

Analiziramo li kako se znanost razvija, neminovno ćemo zaključiti kako se znanje enormno umnožava i kako je njegova dostupnost putem informacijskih i komunikacijskih tehnologija postala jednostavnija i brža.

No, to ne znači da trebamo samo znati koristiti Google ili neki drugi pretraživač i iz njih crpiti gotovo znanje. Visokoškolske ustanove bi, tim više, trebale tijekom studiranja prenositi znanja o znanstvenim osnovama i metodama,

- kako bi bili sposobni informacije do kojih dolazimo za sekundu što bolje smjestiti u određeni kontekst,
- kako bi informacije, podatke i znanja znali smjestiti i vrjednovati. Bitno je i posredovati znanje te umjeti teorije podvrgnuti procesu verifikacije i falsifikacije (opovrgavanja), a koji za cilj imaju ubrzanje procesa traženja istine.
- U konačnici to znači da se generirano znanje umije povezati u suvislo povezanu cjelinu, sve kako bi odgovorili na svezremensko filozofsko pitanje koje glasi: „Što trebamo znati, a koje informacije možemo zanemariti“? Dakle, koja znanja moramo imati kako bi određene informacije mogli kontekstualizirati?

Zadaća visokog školstva je, shodno tome, provedba navedenih točaka. Politika treba visokoškolskim ustanovama prenositi odgovornost provedbe navedenih točaka, a one ne bi smjele izbjegavati zadaće i zahtjeve koji su pred njih postavljeni.

Što se očekuje od visokoškolskih ustanova i studija? Koja su očekivanja tržišta rada?

Poduzeća očekuju od apsolutno visokoobrazovnih ustanova sposobnost rješavanja problema u praksi, koji nisu striktno vezani uz tradicionalna znanstvena polja određene struke. Dakle, u obrazovnom procesu važno je prenositi kompetencije, temeljna znanja i sposobnosti rješavanja određenog problema. Potonja sposobnost, u Bolonjskoj deklaraciji nazvana „employability“ (upotrebljivost), treba omogućiti absolviranje studija koji kvalificiraju za obavljanje određenog posla.

Takav naziv je u Njemačkoj i drugim zemljama izazvao žestoke rasprave. Poduzetnici su naglasili kako im je potreban mladi visokoobrazovni kadar koji je sposoban efikasno rješavati probleme. Prema njihovom mišljenju, ta je sposobnost od presudne važnosti za poduzeća, ali uopćeno govoreći, i za pojedinca. Osim toga, visokoobrazovni kadar se mora kroz cjeloživotno učenje dalje obrazovati, a poduzeća bi sufinancirala takva ulaganja. Njemačka poduzeća primjerice, ulažu sve češće u daljnje obrazovanje svojih zaposlenika. Takvi pothvati predstavljaju veliki izazov i problem za visokoškolske ustanove, budući da sam opseg potražnje za daljnjom izobrazbom premašuje kapacitete istih.

Postavljajući spomenuta očekivanja pred visokoškolske ustanove, nameće se sljedeće pitanje: kakve to posljedice ima za razvoj kurikuluma studija i daljnje izobrazbe?

Brojne visokoškolske ustanove u Njemačkoj su u tom smislu već počele izrađivati kurikulume u suradnji s budućim poslodavcima. Suradnja se intenzivirala i s absolventima (Alumni), koji daju povratne informacije o smislenosti studija i u kojem

segmentu bi se on mogao još unaprijediti. Iz toga proizlazi da se studentski programi i programi daljnje izobrazbe danas sve češće usmjeravaju prema potražnji na tržištu.

Taj trend je zamijećen i u Njemačkoj gdje je on uživa ogromnu popularnost kroz tzv. „dualni studijski program“. To je kombinirani model praktične izobrazbe u poduzećima i studija na visokoškolskoj ustanovi. Taj model, nazvan „strukovna akademija“, uveden je u Baden-Württembergu, gdje se ustalio na tzv. „dualnim visokoškolskim ustanovama“. Sam model preuzele pokrajine Sachsen, Thüringen i druge savezne pokrajine.

U posljednjim godinama zamijećeno je kako sve više studenata, posebno oni koji se odlučuju za veleučilište, preferiraju dualni studij.

Zašto?

Preko 90% studenata koji odaberu takav studij, u konačnici, nakon što ga završe, jednostavno nastave rad u istom poduzeću u kojem su pohađali stručnu izobrazbu. Takav je postupak najbolje jamstvo za prenošenje znanja iz visokoškolskih ustanova u sama poduzeća, odnosno gospodarstvo. Konkurencija je pak vrlo velika. Slično kao i za studij medicine, kandidata koji želi studirati na dualnim školama u Njemačkoj je previše. Za svako se slobodno mjesto natječe preko deset kandidata.

Što to znači za visokoškolske ustanove?

Ako Hrvatskoj i Njemačkoj u svakoj generaciji 50% maturanata započinje studij, a njih ga samo 33 % završe, to znači da visokoškolske ustanove trebaju drugačije kreirati ponude studijskih programa. Prije 30 ili 40 godina samo je 3% do 10% studenata imalo drugačija očekivanja od studija, dok taj broj danas iznosi 50%. Prema sociološkim istraživanjima 80 % studenata, bilo da studiraju na sveučilištu ili veleučilištu, očekuju od visokoškolskih ustanova prenošenje kvalitetne stručne i poslovne izobrazbe. Budući da potonji ne vide svoju budućnost u znanosti niti se žele u njoj poslovno angažirati, visokoškolske ustanove trebaju reagirati na tu činjenicu i to prvenstveno reformom kurikuluma. Osim toga, visokoškolske ustanove trebaju biti svjesne, kako njihova funkcija nije samo obrazovati buduće ekonomske i političke elite, nego i stvaranje odgovornih i svjesnih ljudi.

Ostvarenje tih ciljeva olakšava Bolonjski proces koji želi povećati mobilnost studenata i apsolvenata, a time stvoriti i zajedničko europsko visoko školstvo. U Njemačkoj su se također vodile žestoke rasprave o Bolonjskom programu. Brzina uvođenja Bachelor i Master studija varirala je ne samo u 16 saveznih pokrajina nego i među sveučilištima i veleučilištima. Prvo su ga uspješno primijenila veleučilišta, a isti primjer slijedila su novoosnovana sveučilišta u suradnji s drugim europskim sveučilištima. Tradicionalnim njemačkim sveučilištima za tu je promjenu trebalo dosta vremena.

Zanimljivo je da se o tome modelu „zajedničkog europskog sveučilišta“ u međuvremenu i u Americi raspravlja. U jugoistočnoj se Aziji razmatra pokretanje sličnih procesa kako bi se povećala mobilnost studenata i apsolvenata.

Ubrzani znanstveni razvoj na svim područjima, dakle i svim poslovnim područjima rada, posljedično zahtjeva redovitu daljnju poslovnu, tj. radnu izobrazbu. Navedene zahtjeve trebaju dakako ispuniti i državne administracije.

Kako uskladiti ponudu s očekivanjima?

Ponuđeni studijski programi moraju biti interdisciplinarni zato što zaposlenici u tvrtkama ili upravama moraju rješavati probleme koji nisu orijentirani strogo na stručne discipline. To znači da fakulteti moraju uspostaviti veću suradnju. Ponuda studijskih programa ne može se razvijati parcijalno, samo na razini jednog fakulteta, nego na temelju ukupne ponude jedne visokoškolske ustanove.

Visokoškolska je ustanova u kontekstu daljnjeg obrazovanja privlačnija ako svoj ponuđeni program uspije skrojiti po mjeri pojedinaca, institucija i poduzeća. Naročito je vrijedna spomena činjenica da ulaganja u daljnje obrazovanje zaposlenika u Njemačkoj u posljednjih pet godina nisu ograničena samo na velika poduzeća, nego se i srednja i mala poduzeća uključuju u taj proces. To su poduzeća s manje od 100 zaposlenih koja su do sada bila prilično distancirana prema visokoškolskim ustanovama.

Koje su prednosti za visokoškolske ustanove?

S jedne strane poduzeća plaćaju takvu suradnju, a s druge strane u visokoškolske ustanove ulaze neriješeni praktični problemi koji predstavljaju nova pitanja korisna za istraživanja i razvoj. Takvom praksom stečene neformalne kvalifikacije moraju se svakako priznati, što visokoškolskim ustanovama pak vrlo teško pada. Njemačke su se savezne države prije niza godina usuglasile da se kvalifikacije stečene izvan visokoškolske ustanove mogu polovično uračunati u studij. Iako je to bila značajna politička odluka, rezultati njene realizacije su, blago rečeno, jako varirali među visokoškolskim ustanovama.

Visokoškolske ustanove i tržište rada

Uzbudljiva znanstvena, ali i ekonomska otkrića u poduzećima događaju se na rubovima tradicionalnih disciplina, odnosno tradicionalnih poslova, za što je zaslužna međunarodna konkurentnost. Države članice EU ovisne su o sposobnosti zajedničkog međunarodnog natjecanja, zato što su u odnosu na druge velike države premale da bi držale korak. To znači i da u visokoškolskim ustanovama trebamo suradnju koja premašuje skupine i granice predmeta kao i fakultete, odnosno trebamo jedinstvo visokoškolske ustanove.

Na nekim hrvatskim sveučilištima fakulteti raspolažu pravnom autonomijom koju mi u Njemačkoj u takvom obliku ne poznajemo. To neće olakšati potrebnu interdisciplinarnu suradnju zbog čega se iz iskustva s interdisciplinarnom suradnjom njemačkih sveučilišta može preporučiti promišljanje o pronalasku pravnih puteva kojima bi se povećala moć institucija. Time bi se naime mogla pospješiti i suradnja s ekonomijom.

Dakle, suradnja jeste i ostaje zadatak i odgovornost visokoškolskih institucija, a ne samo zadatak pojedinih podsustava, koji sami na području daljnjeg obrazovanja to ne mogu ostvariti. Srednja poduzeća koja nemaju vlastita istraživačka postrojenja, ali hitno trebaju istraživačke i razvojne radove, ne obraćaju se istovremeno većem broju visokoškolskih ustanova kako bi pronašli suradnika: umjesto toga oni traže jednog partnera, koji im omogućava korištenje sveučilišne opreme koja im može pomoći pri rješavanju problema.

Za planiranje razvoja visokog školstva to znači da se planiranje mora sprovoditi na razini visokoškolske institucije, što znači biti vrlo teško. Kada se planiranje visokog školstva pak izmjesti s razine fakulteta čini se nerealističnim, čak i za zemlju kao što je Hrvatska, ispregovarati uspješne razvojne planove između fakulteta, ministarstva, Vlade i Sabora. To je izvedivo samo na razini visokoškolske institucije, a koja upravo time može sačuvati svoju samostalnost i neovisnost.

Načelo „Divide et Impera” (zavadi pa vladaj) ne odgovara visokoškolskim ustanovama. Naprotiv, potrebna je solidna financijska potpora iz državnog proračuna s odgovarajućim stimulacijama učinka. Poticaji pak ne bi smjeli biti previsoki zato što bi takva mjera mogla ugroziti uspješno upravljanje institucijama.

Odgovornost politike

Politika mora definirati opće ciljeve razvoja visokog školstva i to u odnosu na zadatke visokoškolskih ustanova, njihovu diferencijaciju, težišta i umreženost. Savezna država Donja Saska (Niedersachsen), slično kao Hrvatska, nije dovoljno financijski jaka da bi mogla preslikati cijeli znanstveni opus, nego se mora i na visokoškolskim ustanovama koncentrirati na stavljanje akcenta na istraživanja koja su barem djelomično međunarodno konkurentna. Potrebno je planiranje razvoja visokog školstva u dijalogu politike i visokoškolskih ustanova. Usmjeravanjem samo na razinu fakulteta ministarstvo je preopterećeno, a o parlamentu da ne govorimo.

Politika mora visokoškolske ustanove smatrati mjestima kritičkog razmišljanja koja su u potrazi za novinama. Visokoškolske ustanove na kojima se ništa ne događa neće ni donijeti ništa novog u znanosti. Utoliko bi visokoškolske ustanove uvijek trebale biti „nemirne”, mjesta gdje se konfrontiraju različiti stavovi. Možda je to naporno i nezgodno, ali samo kada su visokoškolske ustanove otvorene za novine, može se oblikovati budućnost. Politika to mora cijeniti i poštovati, a ponekad i pretrpjeti napete odnose između politike i visokoškolskih ustanova.

Politika treba stvoriti pouzdani pravni i financijski okvir. Znanosti je potrebna pouzdanost. Primjerice, ako danas započnete novi studijski smjer, za tri do četiri godine imate prve absolvente, a ako obrazujete magistre, treba vam pet do sedam godina. To je razlog zašto visokoškolskim ustanovama treba pouzdanost.

Politika mora promicati znanost zato što je ona temelj izobrazbe sve većeg dijela mlade generacije koja će nositi buduće društvo znanja. Promicanje znanosti i visokog školstva ujedno je i promicanje budućnosti mladih, a time i cijelog društva.